

Pärispea poolsaare loodusrajad
ja retked

Linda Metsaorg
Eru lahe Rannarahva Selts

Pärispea looduse õpperajad

Õpperajade teevit

- infostend
- parkla
- piikupaik
- linnuvaatuspaik
- tom
- kordoni varem
- rändrahn
- süplukoht
- bussipeatus
- sadam
- majutus
- toitlustus
- postkontor
- pood
- seitsimaja
- muuseum
- kunstigalerii

Õpperajad Pärissaare poolsaarel

- 4 km Hara lahe rannik
- 3,8 km Pähkneeme
- 4-7 km Purekkari

PARISPEA POOLSAARE LOODUSE ÕPPERADADE INFOSTENDID

1. HARA LAHE RANNALOODUSE ÕPPERADA (raja pikkus 4 km, infostendid nr 1, 2, 3, 4) Hara lahe rannik on Pärissaare kõige pikema ja kauneima rannikuala. Rannikuala pikkus on umbes 4 km. Rannikuala rannik on Pärissaare kõige pikema ja kauneima rannikuala. Rannikuala pikkus on umbes 4 km. Rannikuala rannik on Pärissaare kõige pikema ja kauneima rannikuala. Rannikuala pikkus on umbes 4 km.

2. PÄHKNEEME ÕPPERADA (raja pikkus 3,8 km, infostendid nr 5, 6, 7) Pähkneeme rannik on Pärissaare kõige pikema ja kauneima rannikuala. Rannikuala pikkus on umbes 3,8 km. Rannikuala rannik on Pärissaare kõige pikema ja kauneima rannikuala. Rannikuala pikkus on umbes 3,8 km.

3. PUREKKARI ÕPPERADA (raja pikkus 4-7 km, infostendid nr 8, 9, 10) Purekkari rannik on Pärissaare kõige pikema ja kauneima rannikuala. Rannikuala pikkus on umbes 4-7 km. Rannikuala rannik on Pärissaare kõige pikema ja kauneima rannikuala. Rannikuala pikkus on umbes 4-7 km.

TERE TULEMAST LAHEMÄA RAHVISPARKI, PÄRISPEA POOLSAARE ÕPPERADADELE!

Mootoridükkidega (ehi, ATV-d ja mootorsõidukid) sõita sõita, vaid teedel ja parkide parkides. Liikimine väljaspool avalikke teid on keelatud! Ärge jätke parklas seltsivasse autosse hinnalisi asju. Käige ainult mööda teedraida. Lõkke tegemine ja tekkimine on lubatud ainult selles ettevalmistatud ja tähistatud Päriskari tekkimisohas. Hoidke sinist aluslaidet loodust! Ärge jätke oma prahi loodusesse, vaid võtke kaasa! MEELEOLUKAT MATKA PÄRISPEA ÕPPERADADELE!

Hüüdnimi number 112
Õhuasi loodusesse tooma
Kesklinnaohutuskorraldus
numbril 113 Lähemaa
Tähtsustatud looduskaitse
Tel: 3255355
E-post: info@lahemaa.ee

MTU Pärissaare Sõltimaja
Tel: 556683 93 Lembi Strandström
E-post: leokki@mtu.ee

Õpperajad kuuluvad MTU lahe
Rannakaitsele. Saate
E-post: info.zryta@ortimil.ee
Mobiil: 06 91 74 94

Õpperajade rajatistena valmistati
toetuse PRJA kaudu suundumisi ja
arendamisprogrammi

Stendi kujundus: Kadri Laugas
www.oed-laugused.ee

www.pria.ee
pria@pria.ee
Tel: 7371200
7371369

Eru lahe Rannarahva Selts

Linda Metsaorg
Tel: 56917494
E-post: Linda.Metsaorg@mail.ee

Lahemaa rahvusparki looduskeskus
Tel: 329 5555
E-post: info@lahemaa.ee

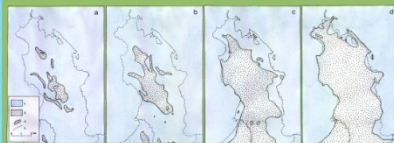

Pärisepea geoloogia

Merest sündinud

Elle Linkrus, Lelli Saare

Pärisepea poolsaar tekneb meie lahele põhjanniku keskosa, Harja ja Eru lähedal vahel ning lõpeb põhise umbes kilomeetri pikkuse Purekkari neemega, kus asub Mandri Eesti põhjapoolseim punkt (58 kraadi 49'31" p-l). Pärisepea poolsaar on Jümidest väiksem, kümnest suurem, kuid mitmest madalam ja noorem. Poolsaare absoluutne kõrgus on 19,7 meetrit, keskmine kõrgus ainult 7m. Poolsaare läänosa on lõdosast pisut kõrgem, vastavalt 8,3 ja 5,7m. Põhja Eesti lahele ja poolsaare arvuk sõjale juba jäänu misellehel perioodil, kuid oma praeguse kuju said need märksa hiljem. Müüdisaegsed maadlused on vaid mõni tuhat aastat vanusest viimase maadluseku taandumise järel jää vaadeldav pirkond pikaks ajaks Balti Jääpääjärve ja Läänemere veto alla, kus see maadluse tagajärjel pikemaajade üle veepeetne keskis. Pärisepea poolsaare kõrgemad alad maadluseid pärast Litorinamere pealtungi umbes 7500 aastat tagasi. Nendeks olid saarekesed praeguse Pärisepea küla lähedal Pähendimmiel ning Kasisepea ja Loksa vahel Kallerparda mägi. Valdil hiljem liandusid kaks saarekesed poolsaare keskosa Suurpea ja Turbaneme joonele. Ligikaudu 500 aastat hiljem oli poolsaare keskosa ja piire kõrgema läänosa kohale moodustunud juba kuuest saarest koosnev saarterühm, peasaarega kestel. Viimast ei olnud ühtegi jäämäe, millest tähtsaimad nüüd soolajärve, Litorinamere lõpus, umbes 4400-4500 aastat tagasi oli moodustunud ligi 8 ruut km suurune saar, mille kõnnakud olid väike rannajärve, praegune Viinistu laud. Seda saart olid maadlused 12 meetrit kõrgema jääku ajal, seega näpiti viimase poolsaare praegusest pindalast. Linnamere algusest tähtsaim saare põhjosa oliud läänosa, kades Harja saar pirkonnas olud maadluse vältin ja saar omandas kompaktsema kuju. 3000 ja 3000 aastate vahel ühinesid Pärisepea poolsaare kohal olud saared mandriga Suurpea jaure ja sellest kuuks rannajärve juba olnud mäetä Linnamere. Poolsaare põhja- ja lõunasaad olid erinevuse veel ühe saare, kuid seegi oli ühtlast müüdisaegse poolsaare omast. Turbaneme ja Kasisepea kohal ulatavad mere kõrgemad mäki. Umbes 2200-2300 aastat tagasi moodustas merest kerkinud Viinistu künnis neeme, mille taga laiustas 54 meetri sügavune ülatust loodesse avanev merelaht. 1000-1000 aastat tagasi oli poolsaare rannajärve juba laiendat sarnane tänapäevasele, eriti Jätkeküla. Põhjas olid mandriga ühinenud Pähinem ja Mähu ota, kuid Purekkarit veel oli olud. Veel alla jää ka mäelised alad Viinistu, Turbaneme, Kasisepea ja Kasisepea-Viinisto vahel. Kõrgem osa Hail saarest taatus juba viie sajaga. Maa- ja liigilise arvatamine ei saanud toimuda kuigi ammu, kuid nende kinnitamine ja ümbrae sõltamine on lõpetatud peamiselt viimase 50-60 aasta jooksul. Põhjusaks on karjalannise katkemine rannajärvede ääres ja jätkuv neotektooniline maadlus, mis kinnitatus pirkonnas on umbes 20-21 m 100 aasta kohta. Imsaks loodaks maadluse jätkuvast kasvust viimastel sajanditel on Purekkari saare liitumine mandriga. Üldiselt on viimastel aastatuhandetel maad mere arvelt juurde tulnud, kuid on ka kohti, kus aeri murutat ja rand taandub.

Pärisepea poolsaare kujunemine

- a- Umbes 7000 aastat tagasi oli Pärisepea poolsaare kohal 6 saart,
  - b- Litorinamere lõpul, umbes 4400- 4500 aastat tagasi oli poolsaare kõrgem keskosa maadlusest,
  - c- Pärisepea liitus mandriga 3000- 3500 aastate vahel,
  - d- 1000- 1500 aastat tagasi oli Pärisepea poolsaare rannajoon juba küllalt sarnane tänapäevasele.
- 1 - meri, 2 - maismaa, 3 - järve, 4 - poolsaare müüdisaegsed kontuurid

www.pria.ee
pria@pria.ee
Tel: 7371200
7371369

Eru lahe
Rannaravita
Selts

Linda Metsaorg
Tel: 56917494

E-post: Linda.Metsaorg@mail.ee

Lahemaa rahvusparki looduskeskus

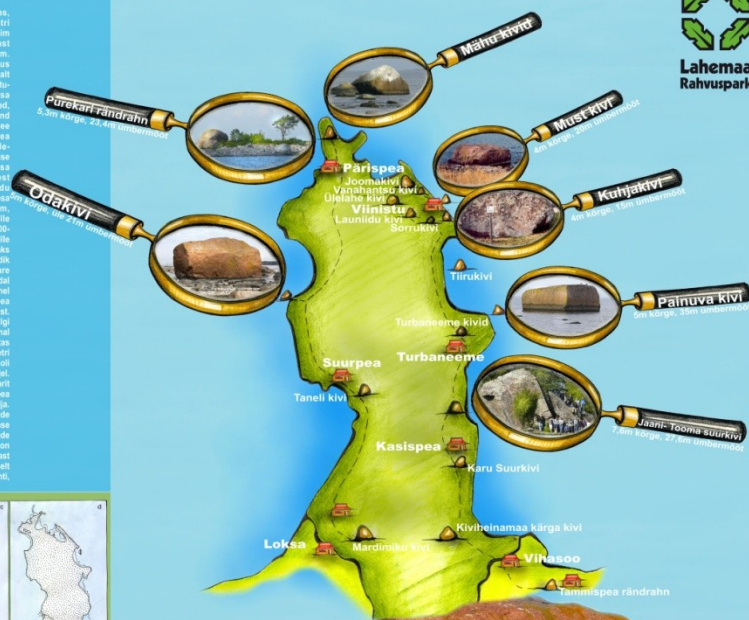
Tel: 329 5555

E-post: info@lahemaa.ee

Stendi kujundus: Kadri Laugas
www.oed-laugused.ee

Lahemaa
Rahvuspark

Pärisepea
poolsaare
kujunemine

Pärispea rannataimestik

1. Rand-seahernes- *Lathyrus maritimus*
2. Merihumur- *Honckenya peploides*
3. Liivatüll- *Charadrius hiaticula*
4. Liiv-vareskaer- *Elymus arenarius*
5. Kurdlehine roos- *Rosa rugosa*
6. Südakarp- *Cardium edule*
7. Söödav rannakarp- *Mytilus edulis*
8. Liiva uurikkarp- *Mya arenaria*
9. Aul- *Clangula hyemalis*
10. Balti lamekarp- *Macoma baltica*
11. Pöisadru- *Fucus vesiculosus*
12. Odakivi

Oled Odakivi lahe ääres. Lahe nimi tuleb selles asuva Odakivi nimest Odakivi rändrahn (foto Eduard Lang). Legendi järgi paistvat kivist välja väike tuura ots, sest tuura lennutanud vaenlase pihta Kalevi-poeg. Tuur aga tabas hoopis kivi.

Püsitaimestikuga liivarannad kui ka kinnistunud rannikulüited kuuluvad Euroopa väärtuslike elupaigatüüpide hulka. Lainete kuhjatud liivavallid veepiiril on tavaliselt taimedeta, kuna juba järgmine torm võib valli minema pühkida. Kaugemal ja kõrgemal, kuhu laine jõuab vaid kõrgveega, kujuneb liivale vähemalt laiguti juba püsitaimestu. Veepiirist veelgi kaugemal on kujunenud välja lüited, kus taimed, eeskätt samblikud on liiva kinnistunud. (Liivaste randade üheks iseloomulikumaks taimeliigiks on lüitelivade kinnistajana liiv-vareskaer. Ta on vähenõudlik, harjunud vastu pidama põuale ja päikesele.)

Lahemaa
Rahvuspark

Hara lahe rannalooduse õpperada-skeem

www.pria.ee
pria@pria.ee
Tel: 7371200
7371369

Eru lahe
Rannarahva
Selts

Linda Metsaorg
Tel: 56917494

E-post: Linda.Metsaorg@mail.ee

Lahemaa rahvusparki looduskeskus
Tel: 329 5555

E-post: info@lahemaa.ee

Stendi kujundus: Kadri Laugas
www.oed-laugased.ee

Pärispea rannaliivik

Liivikud kuuluvad Euroopas väärtustatud Natura alade elupaikadena kaitse alla. Liivikul hõredalt kasvavate mändide vahel katab liivast maapinda hall samblavaip. Põhilisteks liikideks on kollaka varjundiga mets- ja mahe põdrasamblik ning selgelt hall harilik põdrasamblik. Pulkjaid talluseid moodustavad porosamblikud. Paiguti on rohkesti ka pealt pruuni ja alt valge tallusega islandi käokõrva ehk islandi samblikku, mida kasutatakse rahvameditsiinis laialdaselt mõjusa abivahendina kõha ning kurgu-haiguste korral. Samblikud on väga haprad (eriti kuival aastaajal) ja purunevad jala all kergesti. Nad kasvavad väga aeglaselt, vaid mõne millimeetri aastas. Nende taastumine võtab aega aastakümneid, seepärast tuleb siin liikudes vältida sambliku-

vaibaga kaetud alasid. Liivikutele pole loomulikult lubatud rajada ehitisi! Sammaldest kohtab sageli liivhärmikut, vähemal määral liivkarusammalt. Kohastumusena tugevale valguskiirgusele, mis võib põhjustada klorofüllil lagunemist ja samblataimede ülekuumenemist, on mõlemal liigil välja kujunenud valgust hajutavad värvusetud karvjad lehetipud. Need takistavad ka õhuvoolude tungimist samblapadjandisse ning seega aeglustavad vee aurumist. See aitab samblataimedel hoiduda läbi-kuivamisest ja pikendada elutegevuse aktiivset perioodi. Lisaks samblikele ja sammaldele näeb ka mõningaid kõrrelisi, mändide läheduses kasvab kukumarja.

1. Nõmmelööke-Lullula arborea
2. Mahe põdrasamblik-Cladina mitis
3. Liivhärmik-Racomitrium canescens
4. Karik-porosamblik-Cladonia fimbriata
5. Islandi käokõrv-Cetraria islandica
6. Nõmmeliivikas-Cicindela hybrida
7. Sarv-porosamblik-Cladonia cornuta

Pärispea merekalad

"Meri meid süödab, meri meid juodab"

Kalad meie meres:

1. Lõhi, Salmo salar
2. Jõesilm, Lampetra fluviatilis
3. Vikerforell, Salmo gairdneri
4. Tursk, Gadus morhua callarias
5. Ahven, Perca fluviatilis
6. Särg, Rutilus rutilus rutilus
7. Haug, Esox lucius
8. Vimba, Vimba vimba vimba
9. Mertsliig, Coregonus lavaretus lavaretus
10. Angerjas, Anguilla anguilla
11. Rääm, Clupea harengus membras
12. Kilu, Sprattus sprattus balticus
13. Lest, Plathichthys flesus trachurus
14. Meritint, Osmerus eperlanus eperlanus

Lahemaa Rahvuspark

Rannarahvas on pidevalt olnud seotud merega, sest tegeldi peamiselt kala püügiga pisut ka põlluharimisega, kuskarmid rannaolud võimaldasid. Tuntud on ütlused: "Meri meid süödab, meri meid juodab" või veel "Leib maast, raha merest". Rannakülades mäletatakse kaluri-kolhooside aega (1949-1991) kui aktiivsemat traalpüügi perioodi. Väiketraalide kodusadamad ja kalade vastuvõtupunktid asusid Pärispeal, Viinistul ja Turbaneemes. Näiteks 1962. aastal oli kohalikus Võidu Tee kalurikolhoosis 78 kalurit. Rannakülades on järjest vähem põliseid kalureid ja meremehi, kes merel käivad. Nüüd ei paku kalapüük enam elatist. Enamasti tullakse tänapäeval mere äärde puhkama.

Pärispea kalakasvatuse avati ära vee rikastamine hapnikuga, 3.) merevees kalad peaaegu ei haigestunud, 4.) kalade liha võttis kergemini lõhilastele omase roosa värvuse, mida veel spetsiaalse söödaga ergutati; unikaalne kalakasvatuse; * Basseinide veepesigi pindalaks saadi 3,5ha, mille juurde kuulusid veel vee sisse- ja väljavoolu kanalid; * Vaimis keerukas hüdro-ohutuslik osavahare ja pumbamaja, et hapnikurikka vee juurdevooleks pidev; * Elektri häireteta saamiseks pandi paika oma jõuam; * Tootlikkuseks saadi 200-300 tonni kaubakala aastas; * Merekala kasvatuse eelisteks olid: 1.) kala kasvas soolases veel kiiremini, 2.) veevahetus oli kiire, mistõttu jäi

20. augustil 1976.a. avati nii Eestis kui NSV Liidus esimene merevee baasil töötav unikaalne kalakasvatuse; * Kalasööda graanulid lasti vette automaatselt. Ei vajatud söödakõrke, varustajaid, ega tiigitõõlisi. Oli ainult 1 valkur; * Sügavas merelähedais piisis vee temperatuur forellidele aastaringsest sobivana (12-21 kraadi piires); * Toodangu suurendamiseks võeti hiljem kasutusse vastav agregaat, mis hoidis vee temperatuuri ühtlasena (17-18 kraadi) aastaringsest; * Kindlustati kalade pidev hea toitumine ning kogu tsükkel lühenes 1-1,5 aasta võrra. Aastaste forellide kaaluks saadi kuni 100g ning kala oli haiguskindlam; * Toimus tihe rahvusvaheline koostöö soomlaste ja sakslastega.

www.pria.ee
pria@pria.ee
Tel: 7371200
7371369

Eru lahe
Rannarahva
Selts

Linda Metsaorg
Tel: 56917494
E-post: Linda.Metsaorg@mail.ee

Lahemaa rahvusparki looduskeskus
Tel: 329 5555
E-post: info@lahemaa.ee

Stendi kujundus: Kadri Laugas
www.oed-laugas.ee

Pärispea Pähkneeme männik

Pärispea veelinnud

**Lahemaa
Rahvuspark**

1. Kalakajakas, *Larus canus*
2. Mustvaeras, *Melanitta nigra nigra*
3. Sõtkas, *Bucephala clangula clangula*
4. Luitsnokk-part, *Anas clypeata*
5. Rääkspart, *Anas strepera strepera*
6. Tuttpütt, *Podiceps cristatus cristatus*
7. Ristpart, *Tadorna tadorna*
8. Valgepõsk-lagle, *Branta leucopsis*
9. Rabahani, *Anser fabilis fabilis*
10. Rohukoskel, *Mergus serrator*
11. Merisk, *Haematopus ostralegus ostralegus*
12. Jõgitiir, *Sterna hirundo hirundo*
13. Aul, *Clangula hyemalis*
14. Kiivitaja, *Vanellus vanellus*
15. Liivatüll, *Charadrius hiaticula hiaticula*
16. Hallhani, *Anser anser anser*

Tiivulised Saunalahel

 www.pria.ee
pria@pria.ee
Tel: 7371200
7371369

 *Eru lahe
Rannarahva
Selts*

Linda Metsaorg
Tel: 56917494
E-post: Linda.Metsaorg@mail.ee

Lahemaa rahvusparki looduskeskus
Tel: 329 5555
E-post: info@lahemaa.ee

Stendi kujundus: Kadri Laugas
www.oed-laugas.ee

Lindude ränne Pärисpeal

Linnuparved Pärисpea kohal

Kevadränne-
Talvituspaikadele:
Talvituspaik:
Läänemere lõunaosas:
Järvekaur
Mustvaeras
Aul
Kümnokk- ja laululuik
Põhjamerele:
Mustvaeras
Rabahani
Laululuik
Valgepõsk-lagle
Lõuna-Norra rannikul:
Järvekaur
Taani vetes:
Järvekaur
Mustvaeras
Aul
Lääne-Euroopa maade rannikul:
Kümnokk-ja laululuik
Valgepõsk-lagle
Hispaania ja Aafrika põhjaosas:
Sookurg

Veelindude rännet saab jälgida siin Mahu otsas kevadel, kuirändlindude parved lendavad oma talvituspaikadelt Lääne-Euroopas pesitsema põhja aladele. Sügisränne on eriti massiline, kui linnud lähevad tagasi talvituspaikadele.

**Lahemaa
Rahvuspark**

Järvekaur (Gavia arctica) Eestis talvitub 200-1000; Pesitsevad mõned paarid rabalaguudel.

Valgepõsk-lagle (Branta leucopsis) Eestis üldjuhul ei talvitu; Pesitseb 110-100 paari väikestel mersaartel alates 1981.a.

Hallhani ehk roohani (Anser anser) Lääne-Eestis haruldane talvitaja; Pesitseb 1000-1200 paari.

Laululuik (Cygnus cygnus) Eestis pehmetel talvetel 1000 ja karmidel 200; Pesitseb 100 paari (esmakordselt 1979.a.)

Kümnokk-luik (Cygnus olor) Eestis harilik talvitaja; Pesitsenud juba 100 aastat. Praegu pesitseb 3000 paari.

Aul (Clangula hyemalis) Eestis talvitub 100 000- 700 000; Ei pesitse.

Mustvaeras (Melanitta nigra) Eestis talvitub 100-1000; Ei pesitse.

Rabahani (Anser fabalis) Eestis läbirändaja.

Sookurg (Grus grus) Eestis ei talvitu; Pesitseb 7000 paari.

Sügisränne-
Pesitsuspaikadelt talvituma:
Pesitsuspaik:
Arktilises tundras:
Valgepõsk-lagle
Mustvaeras
Aul
Laululuik
Taigas (Skandinaaviast kuni Kirde-Siberini):
Rabahani
Karjalas, Põhja-Venes
Uuraliteni:
Järvekaur
Soomes,
Loode-Venemaal:
Hallhani
Sookurg

Mustvaera sulgimisränne on kõige massilisem meil toimuvatest partide sulgimisrännetest. Pesitsuspaikadelt tundrast lendavad isaste mustvaeraste parved juuni lõpus ja juuli alguses laiali lääne suunas piki Soome lahte. Pärисpea poolsaarel, mis ulatub kaugele merre, satuvad linnud takistuse ette. Nad kogunevad suurte hulkadena poolsaare rannikumeres, kuni leiavad edasirändeks sobiva tee ümber poolsaare ning hajuvad seejärel saarte ja poolsaarte vahel.

Ohud ja kaitse:
Ohud kõikidele lindudele: Elupaikade hävimine, saalulgas mägialade vähenemine, Öljureostus, küttimine ja ja linnupüük. Üldine kaitsekorraldus: Riiklikud ja rahvusvahelised looduskaitseorganid tegutsevad nii omaette kui ka üheskoos ning koos riikide valitsustega rändlindude kaitsele. Vajalik on rände uurimine, lindude röntgenamine, loendamise, nende eluviiside ja liikide tundmine ning kaitsealade loomine. Ohud veelindudele ja kaitse: Aulid- kümnend tuhandet langevad naftareostuse ohvriks või takelduvad sukeldumisel kalavõrkudesse. Valgepõsk-lagle pole otseselt ohus. Osa talvituspaiku on võetud kaitse alla. Haned-elupaikade vähenemine põlluharimise tõttu. Õnneks kohtame seda lindu siiski andisalt kõikjal. Sookurg- Eestis III kategooria kaitsealune lind. Teda ei tohi jahtida ning tema elupaiku tuleb kaitsta. Kümnokk-luik pole ohus, arvukus tõuseb.

www.pria.ee
pria@pria.ee
Tel: 7371200
7371369

*Eru lahe
Rannarahva
Selts*

Linda Metsaorg
Tel: 56917494
E-post: Linda.Metsaorg@mail.ee

Lahemaa rahvusparki looduskeskus
Tel: 329 5555
E-post: info@lahemaa.ee

Stendi kujundus: Kadri Laugas
www.oed-laugas.ee

Täna tähelepanu eest!

- www.rannarahvas.ee